
Mitä ympäristöjournalismilta odotetaan?

Jaana Oikarainen

Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaista ympäristöjournalismia toimittajan uutisprosessoinnin näkökulmasta. Tarkoituksena on ollut journalistietiikkaa ja uutiskriteerejä hyväksikäyttäen etsiä syitä siihen, miksi ympäristöuutiset ovat sellaisia kuin ovat. Samalla on haluttu tietää, mikälaista ympäristöjournalismin tulisi olla tulevaisuudessa.

Tutkielmani teoreettisena viitekehystenä oli journalistietiikkaa koskeva teoria. Etiikalla ymmärretään käsityksiä tavoitteista eli arvoista, mutta se on myös toimintasääntöjä eli normeja (Suhonen 1988, 31). Tutkimukseni kohdistui selkeästi siihen, miten ympäristökysymyksistä kirjoitetaan. Ympäristöjournalismissa journalistiikan yleiset klassiset ongelmat korostuvat aiheen sisällön takia. Toimittaja saattaa joutua ympäristökysymyksistä kirjoittaessaan ristiriitaan omien arvojensa, toimituksen tavoitteiden ja elinkeinoelämän intressien kanssa.

Ympäristöuutisen asemaa lehdistössä tutkineet Schoenfeld & Meier & Griffin arvostelevat tiedotusvälineitä siitä, että nämä keskittyvät kuvailemaan ympäristöasioiden nykyistä tilaa sen sijaan, että sitoisivat ilmiön laajempiin yhteyksiin tai ennustaisivat ympäristöasioiden tulevaisuutta. Tutkijoiden mukaan syynä tähän on lehdistön institutionaalinen asema, joka rajoittaa

ainakin aluksi uusien yhteiskunnallisten ongelmien kokonaisvaltaista tulkintaa. (Schoenfeld, Meier & Griffin 1979, 49-52).

Vallitseva uutiskulttuuri perustuu tapahtumautiselle. Ympäristökysymykset eivät ole helposti erottuvia yksittäisiä tapahtumia, vaan hitaasti kehittyviä prosesseja. Seurauksena tästä on huomion kiinnittyminen luonnon prosessien sijasta ihmisen projekteihin (Sellers & Jones 1973, 52).

Ympäristötoimittajan on tasapainoitava journalismin ja ekologian välimaastossa. Koska ympäristöaihe ei yleensä sovi sellaisenaan länsimaiseen vuorokauden sisällä sattuneita tapahtumia arvostavaan uutiskäsitykseen, joutuu ympäristötoimittaja sovittamaan yhteen toimituksessa vallitsevan uutiskäsityksen ja oikeana pitämänsä ympäristötodellisuuden.

Usein tiedotusvälineet uutisoivat vain paikallisista, oman toiminta-alueen ympäristökysymyksistä, vaikka ympäristöongelmat ulottuvat laajalle alueelle. Luonnollisesti myös sanomalehden juttutila ja toimittajien käytössä oleva aika vaikuttavat ympäristöuutisen sisältöön. Näissä tekijöissä on kyse ennen kaikkea rahasta. Taloudellisesti menestyvillä lehdistä on varaa perustaa ympäristötoimituksia ja palkata erikoistoimittajia sekä kouluttaa heitä. (Sellers & Jones

1973, 55-56.)

Tutkimuksen empiirisinä menetelminä on käytetty postikyselyä ja teemahaastatteluja. Postikyselyä varten poimittiin systemaatisella otannalla SSL:n rekisteristä 300 nimeä, joille lähetettiin kolmisivuinen 18-kohtainen kysymyslomake ympäristöjournalismista. Lomakkeessa oli 17 suljettua kysymystä ja yksi avoin kysymys. Lomakkeen palautti 189 henkilöä. Kyselyn palautusprosentti oli 64. Kyselyä täydennettiin vielä neljällä teemahaastattelulla. Kysymykset jaoteltiin journalistietiikkaa, uutisprosessointia ja teollisuuden ympäristötiedottamista koskeviin kysymyksiin. Tässä artikkelissa keskitytään journalistietiikan ja uutisprosessoinnin vastauksiin.

Taustamuuttajat

Kyselyyn osallistuneista 58% työskenteli sanomalehdissä, 11% televisiossa ja aikakauslehdissä, 9% radiossa ja loput muissa välineissä. Vastajaista suurin osa eli 64% oli toimittajia, 10% toimitushteereitä ja 9% toimitus- tai uutispäälliköitä. Lopuilla oli jokin muu asema tiedotusvälineissä. Vajaa puolet (42%) vastanneista oli työskennellyt journalistisella alalla 5-15 vuotta. Vastanneista 28% oli ollut alalla 16-25 vuotta. Alle 5 vuotta alalla olleita oli 19% vastanneista ja yli 25 vuotta olleita 12%.

Ympäristöaiheet eivät ole kyselyn mukaan kaikkein kiinnostavimpia aiheita, vaan vastanneet olivat kiinnostuneempia niistä aiheista, joista olivat ilmeisesti tähänkin mennessä tehneet juttuja. Tällaisia aiheita olivat mm. sosiaalipolitiikka, liikenne, tavallisen ihmisen asiat jne. Lisäksi vastanneet pitivät ykkösaiheinaan kulttuuria, kunnallispolitiikkaa ja kansainvälisiä asioita. Ympäristöaiheita pidettiin kolmanneksi kiinnostavimpana juttuaiheena. Työkokemuksen perusteella tarkasteltuna näyttää siltä, että ympäristöasioiden kiinnostavuus kasvaa sitä mukaa, mitä vähemmän vastanneilla on työkokemusta. Myös

kansainvälisten asioiden kiinnostavuus kasvaa nuorempien toimittajien joukossa.

Journalistietiikka

Vastausten perusteella tiedotusvälineiden ensisijaiseksi nykyiseksi toiminnaksi yhteiskunnallisissa kysymyksissä nousi luotettavan tiedon välittäminen (37% vastanneista). Toiseksi tärkeimpänä tehtävänä nähtiin toimiminen keskustelufoorumina ja yleisen mielipiteen muokkaajina (30% vastanneista). Kolmanneksi tärkeimpänä tehtävänä pidettiin kansalaismielipiteen välittäjänä toimimista (23%). Tiedotusvälineiden tehtäväksi teollisuuden ympäristökysymyksissä kohosi niin ikään luotettavan tiedon välittäminen ja yleisen mielipiteen muokkaus (26%). Toisena nykyisenä tehtävänä nähtiin tiedotusvälineiden toimiminen yleisen mielipiteen muokkaajina ja kolmanneksi tiedotusvälineistä pidettiin keskustelufoorumina. Tiedotusvälineiden toiminnalle teollisuuden ympäristökysymyksissä ei nähty mitään erityistehtävää, joka olisi poikennut tiedotusvälineiden tehtävistä muissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Ainoana poikkeuksena oli tiedotusvälineiden toimiminen teollisuuden painostajina, jota yksikään vastanneista ei pitänyt tiedotusvälineiden ensisijaisena tehtävänä yhteiskunnallisissa kysymyksissä mutta 6 prosenttia piti sitä ensisijaisena tehtävänä ympäristökysymyksissä. Sähköisissä välineissä ja muissa työskentelevät näkivät tiedotusvälineiden ensisijaisena tehtävänä teollisuuden ympäristökysymyksissä keskustelufoorumina toimimisen. Tämän perusteella voi päätellä, että sähköiset tiedotusvälineet saattaisivat tarjota mahdollisuuden eri intressipiirien keskinäiselle vuorovaikutukselle ympäristökysymyksissä. Lehdistö puolestaan olisi se väline, joka muokkaisi yleistä mielipidettä ja josta suurin osa yleisöstä saisi ympäristötietonsa.

Taulukko 1. Luotettavimmat tietolähteet

Lähteet	1. sija	2. sija	3. sija
	%	%	%
Teollisuus	2	3	16
Ymp.liikk.	7	43	22
Virkamiehet	2	30	32
Tutkijat	85	10	2
Poliitikot	-	1	2
Kollegat	1	9	17
Muut	3	4	9
N =	188	185	178

Kyselyyn vastanneet pitivät selvästi luotettavimpina ympäristötiedon lähteenä tutkijoita. Vastanneista 85% merkitsi heidät ykkössijalle. Toiseksi luotettavimmaksi tiedonlähteeksi nousivat ympäristöliikkeet (43%) ja kolmanneksi virkamiehet (32%). On muistettava, että luotettavin lähde ei välttämättä ole sitä sanan varsinaisessa merkityksessä. Luotettavin lähde saattaa olla käytetyin lähde.

Tärkeimmäksi tavoitteeksi teollisuuden ympäristökysymyksistä (Taulukko 2) kirjoitettaessa vastaajat merkitsivät suuren yleisön informoimisen. Sen asetti ensimmäiselle sijalle 70% vastanneista. Toiseksi tärkeimpänä tavoitteena pidettiin keskustelun herättämistä (50%) ja kolmantena suureen yleisöön vaikuttamista (27%). Muina tavoitteina vastanneet pitivät asiallisen, monipuolisen, luotettavan ja asiallisen tiedon välittämistä. Välillisinä tavoitteina he pitivät yleisen vastuuntunnon herättämistä ja yleisön kasvattamista. Eri tiedotusvälineissä työskentelevät pitivät kaikki tärkeimpänä tavoitteenaan suuren yleisön informoimista. (Taulukko 3) Yleisöön ja poliitikkoihin vaikuttaminen korostuu sähköisissä välineissä työskentelevien vastauksissa. Suurin ero ilmenee keskustelun herättämistavoitteessa, jonka merkitys korostui selvästi lehdistössä. Poliitikkoihin vaikuttamisen korostuminen nimenomaan sähköisissä välineissä voi antaa suuntia siitä, että nimenomaan näiden välineiden merkitys kasvaa vaikutettaessa niihin,

jotka tekevät pitkälle ulottuvia ratkaisuja ympäristöasioissa. Lehdistö on yleensä keskittynyt kertomaan enemmän alueellisista ympäristöasioista, kun taas sähköisten välineiden näkökulma saattaa olla globaalisempi, jolloin muiden maiden ympäristöongelmat ja niiden mahdolliset ratkaisut voidaan esittää selvästi ja pyrkiä tällä tavoin vaikuttamaan poliitikkoihin.

Taulukko 2. Kolme tärkeintä tavoitetta kirjoitettaessa teollisuuden ympäristökysymyksistä.

Tavoite	1.sija	2. sija	3. sija
	%	%	%
A	70	14	4
B	5	12	27
C	7	14	26
D	4	9	24
E	11	50	15
F	3	1	4
N =	187	184	179

A = Informoida suurta yleisöä, B = Vaikuttaa suureen yleisöön, C = Vaikuttaa teollisuuteen, D = Vaikuttaa poliitikkoihin, E = Herättää keskustelua, F = Jokin muu tavoite.

Taulukko 3. Tavoitteet tiedotusvälineiden mukaan.

Tavoite 1-3	Sähköiset välineet		
	Sähköiset välineet	Lehdet	Muut
	%	%	%
A	28	31	30
B	17	14	15
C	18	15	17
D	21	10	11
E	15	27	20
F	1	3	7
N =	115	377	46

A = Informoida suurta yleisöä, B = Vaikuttaa suureen yleisöön, C = Vaikuttaa teollisuuteen, D = Vaikuttaa poliitikkoihin, E = Herättää keskustelua, F = Muut tavoitteet.

Toimittajien itsesensuuri yleensä oli vastanneiden mielestä melko harvinaista. Tätä mieltä oli puolet vastanneista. Vastanneiden aseman mu-

kaan tarkasteltuna toimitussihteerit muista poiketen pitivät toimittajien itesesensuuria yleisenä ilmiönä. Toisaalta erään toimittajan mukaan ympäristökysymyksissä tietämättömyys rajoittaa aiheen käsittelyä enemmän kuin itesesensuuri. Itsesensuuria tai tiedonrajoittamista erityisesti teollisuuden ympäristökysymyksistä kirjoitettaessa pidettiin melko harvinaisena. Vastanneiden aseman perusteella tarkasteltuna toimitussihteerien käsitykset poikkesivat hieman yhteistuloksista. Toimitussihteerin mukaan itesesensuuria ja rajoittamista esiintyy ympäristökysymyksissä melko usein. Tästä voisi päätellä, että juuri toimitussihteerit joutuvat asemansa vuoksi tekemisiin näiden kysymysten kanssa ja että heillä on lisäksi selkeämpi käsitys asioiden yleisyydestä kuin yksittäisellä toimittajalla, joka vastasi kysymykseen luonnollisesti omien, itseensä kohdistuneiden sensuuri- ja rajoitustoimien perusteella. Mielenkiintoista on huomata toimitus- ja uutispäälliköiden käsitykset itesesensuurista ja rajoittamisesta. Yhdenkään mielestä sitä ei tapahdu erittäin usein ympäristöjuttuja kirjoitettaessa.

Uutisprosessointi

Aiheen dramaattisuutta pidettiin vaikuttavimpana kriteerinä ympäristökysymysten nousuun julkisuudessa (Taulukko 4). Tätä mieltä oli 48% vastanneista. Toiseksi vaikuttavimmaksi kriteeriksi merkittiin aiheen odottamattomuus ja kolmanneksi se, että aihe koskettaa monia ihmisiä. Aiheen pitkävaikutteisuus ja maantieteellinen laajuus olivat niitä kriteerejä, joita moni vastaaja toivoi käytettävän ympäristöuutisoinnissa. Vastauksista paljastui osittain toimittajien tyytymättömyys nykyisiin ympäristöuutisten kriteereihin.

Eri tiedotusvälineissä työskentelevät pitivät dramaattisuutta ensisijaisena kriteerinä. Sanomalehdissä ja radiossa työskentelevien toisena kriteerinä oli aiheen maantieteellinen läheisyys. Aikakauslehdissä työskentelevät pitivät toisena

kriteerinä sitä, että aihe koskettaa monia ihmisiä. Televisiossa ja muissa välineissä työskentelevät pitivät toisena kriteerinä aiheen odottamattomuutta. Näiden perusteella ei kuitenkaan voi tehdä mitään yleistyksiä siitä, että ympäristöuutisten kriteerit vaihtelisivat merkittävästi eri tiedotusvälineiden mukaan.

Taulukko 4. Ympäristöuutisten kriteerit käytännössä.

Kriteeri	1. sija %	2. sija %	3. sija %
Maantieteell. läheisyys	18	21	22
Odottamattomuus	12	24	21
Pitkävaikutteisuus	3	5	9
Dramaattisuus	48	20	10
Koskettaa monia ihmisiä	14	23	26
Maantieteell. laajuus	3	6	10
Muu	2	1	2
N =	187	187	186

Ympäristökysymysten monimutkaisuus vähentää kyselyyn osallistuneiden mukaan melko harvoin motivaatiota aiheen syvälliseltä käsittelyltä (43% vastanneista). Peräti 17% oli sitä mieltä, että ympäristökysymysten monimutkaisuus ei koskaan vähennä motivaatiota aiheen syvälliseltä käsittelyltä. Monimutkaisuus tuntui vähentävän motivaatiota melko usein alle 5 vuotta tiedotusvälineiden palveluksessa olleilla. Tätä ei voida kuitenkaan perustella sillä, että vähän aikaa työssä olleilla olisi varsinaisesti vähemmän tietoa ympäristöasioista. He, jotka eivät tunteneet ympäristökysymysten monimutkaisuuden koskaan vähentävän motivaatiota syvälliseltä käsittelyltä, saattavat pitää ympäristökysymyksiä niin tärkeänä aiheena, että edes vaikeaselkoisuus ei saa olla syynä aiheen pintapuoliselle käsitteilylle.

Kyselyyn vastanneiden toimittajien mukaan ympäristökysymyksistä on muita aiheita vaikeampi tehdä juttuja. Toimittajilla on ongelmia

sekä aiheen luonteen että sisällön vuoksi. Ensinnäkin toimittajan pitäisi olla mahdollisimman puolueeton tehdessään juttuja ympäristökysymyksistä. Ympäristö on monelle jo arvo sisänsä ja siihen suhtaudutaan useimmiten tunteella. Toimittajan on siis yritettävä olla mahdollisimman kriittinen tietolähteitään kohtaan, jotta ei joutuisi jymäytetyksi ja kertoisi yleisöä harhaanjohtavia tietoja. Toiseksi ympäristöasiat ovat sisältönsä vuoksi vaikeasti ymmärrettävissä, koska niissä on paljon teknistä ammattisanastoa ja kemiallisia prosesseja kuvaavia termejä. Toimittajat joutuvat popularisoimaan tietoa suurelle yleisölle. Popularisoinnissa on se vaara, että käsitteiden ja asioiden merkitys kansanomaistetaan liian pelkistetyksi, jolloin niiden merkitys saattaa joko vääristyä tai muuttua kokonaan. Toimittajan on kuitenkin jollakin tavalla tingittävä monimutkaisten tutkimusten hienojakoisesta esittämisestä, vaikka siinä olisikin mahdollisuus virhetulkintoihin. Koska toimittajien tärkeimpänä tavoitteena on informoida suurta yleisöä, he eivät voi käyttää kaikkia erikoistermejä sellaisenaan, koska jutun ymmärrettävyys vähenee.

Ennakkokäsitys toimittajien riittämättömästä koulutuksen määrästä ympäristöasioissa sai selvää vahvistusta tästä kyselystä. Vastanneista 75% oli sitä mieltä, että toimittajat eivät saa riittävästi koulutusta ympäristökysymyksissä. Vain 5% katsoi koulutusta olevan tarpeeksi. He perustelivat vastausta sillä, että koulutusta kyllä on ja että se on toimittajasta itsestään kiinni, saako hän sitä riittävästi. Suuren yleisön informoimista ja keskustelun herättämistä tärkeinä tavoitteina pitäneet katsoivat saavansa tarpeeksi koulutusta ympäristöasioissa. Suhteellisesti selvimmän koulutustarpeen olivat havainneet suureen yleisöön vaikuttamista tärkeänä tavoitteena pitäneet. Tästä voi päätellä, että vaikuttamiseen tarvitaan paljon enemmän ympäristötietämystä kuin pelkkään informoimiseen. Viimeksi mainitussa toimittaja saattaa ainoastaan kopioida jota-

kin lehdistötiedotetta eikä hänen välttämättä tarvitse itsekään ymmärtää kaikkea kirjoittamaansa.

Mitä ympäristöjutuissa pitäisi olla?

Avoimella kysymyksellä haluttiin selvittää, mitä seikkoja tiedotusvälineiden tulisi painottaa tulevaisuudessa kerrottaessa teollisuuden ympäristökysymyksistä. Kysymykseen vastasi kaikkiaan 136 lomakkeen palauttaneista 189:stä. Vastaukset luokiteltiin karkeasti informointiin, vaikuttamiseen ja keskustelun herättämiseen kuuluviin tehtäviin sekä muihin tehtäviin.

Tiedotusvälineiden informointitehtävän piiriin laskettavia parannusehdotuksia oli enemmän kuin muihin tehtäviin liittyviä ehdotuksia. Eniten vastanneet toivoivat, että ympäristöjutuissa kerrottaisiin mitä on realistisesti mahdollista tehdä teollisuusprosessien puhdistamiseksi. He pitivät tärkeänä ratkaisumahdollisuuksien esittelemistä ja vaihtoehtojen arviointia. Näistä oli mainintoja 17%:lla vastanneista. Toiseksi eniten he toivoivat ympäristöjuttujen kertovan saasteiden vaikutuksista ihmisen elinympäristöön, terveyteen ja yleensäkin tavallisen ihmisen elämään. Tätä korosti kaikkiaan 12% vastanneista. Vastanneista 9% piti oleellisena ympäristökysymysten globaalisuuden korostamista. Ympäristöjuttujen objektiivisuutta ja monipuolisuutta toivoi tulevaisuuden ympäristöjournalisilta 6% vastanneista. Saman verran piti tärkeänä päästöjen yhteisvaikutuksista kertomista. Lisäksi ympäristöjuttujen pitäisi vastanneiden mukaan olla mahdollisimman kansantajuisia. He pitivät tärkeänä, että ympäristöjutuissa kerrotaan tapahtumien syyt ja seuraukset ja ennakoidaan vaikutuksia. Lisäksi he toivoivat taustoittavia juttuja ja tieteellisiin tutkimuksiin perustuvaa tietoa.

Tiedotusvälineiden vaikutustehtäviin kuuluvista tehtävistä vastanneet pitivät tärkeänä sitä,

että ympäristöjutuissa kerrotaisiin yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksista, korostettaisiin yksilön vastuuta ja ohjattaisiin elintapojen muuttamiseen. Toivottiin myös, että ympäristöjournalismissa otettaisiin esille myös yhteiskunnan vastuu- ja velvollisuuskysymykset.

Tiedotusvälineiden keskustelun herättämistehtävistä ympäristöjournalismissa pidetään tärkeänä elintason ja kulutuksen pohtimista. Ympäristöasiat tulisi suhteuttaa teollisuuden yhteiskunnalliseen merkitykseen ja käsitellä niitä osana taloutta, elintasoa ja elämänlaatua. Muita ympäristöjournalismin parantamiseksi ehdotettuja seikkoja olivat ympäristökysymysten jatkuva, laaja-alainen seuranta. Kokonaisuutena tarkasteltuna havaitsee, että vastanneet toivoivat ympäristöjournalismilta ennen kaikkea realistisuutta ja oleellista tietoa. Toinen selvästi erottuva toive oli, että ympäristöjutuissa kerrotaisiin saastumisen vaikutuksista luontoon ja ihmisen terveyteen. Kolmantena ryhmänä erottuivat toiveet ympäristöjournalismin syvällisyydestä.

Tutkimuksen yhteenvedona voidaan todeta, että ympäristöasioista tehdään juttuja perinteisten

uutiskäytäntöjen mukaan, joita määrää ennen muuta kärjellään seisova, mitä-missä-milloin-rakennetta korostava kolmio. Ympäristöaiheen uutisarvoisuus on yksittäisissä tapahtumissa, joista on helppo tehdä juttuja perinteisiä juttuaiheita määräävien muotojen mukaan. Ympäristöaiheen istuttaminen vallitseviin uutismuotoihin on myös selitys sille, miksi ympäristöuutiset ovat lyhyitä tapahtumauutisia tai tunteisiin vetoavia pinnallisia juttuja. Ympäristöjuttujen haluttiin olevan tulevaisuudessa realistisia, oleellisia asioita painottavia ja ympäristöongelmien seurausasioita pohtivia.

Kirjallisuus

- SCHOENFELD, C.A., MEIER, R.F. & GRIFFIN, R.J. Constructing a Social Problem: the Press and the Environment. *Social Problems* Vol. 27, No 1, Oct 1979, 38-61.
- SELLERS, L. & JONES, D.W. Environment and the Mass Media. *The Journal on Environmental Education* Vol. 5, No 1, Fall 1973, 51-57.
- SUHONEN, P. Suomalaisten arvot ja politiikka. Juva 1988.